МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

**СОШИНСЬКА ВІКТОРІЯ ЄВГЕНІВНА**

УДК 316.77:002.2(043.3)

# ПРОФЕСІЙНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ КНИЖКОВОЇ ГАЛУЗІ

27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство

**Автореферат**
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук із соціальних комунікацій

Київ – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському національному університеті культури і мистецтв, Міністерство культури України, м. Київ.

**Науковий керівник –** кандидат педагогічних наук, професор **Загуменна Віра Вікторівна**, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, професор Інституту післядипломної освіти.

**Офіційні опоненти:**
доктор технічних наук, професор **Сенченко Микола Іванович**, Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова», директор;

кандидат наук із соціальних комунікацій **Куликова Олена Миколаївна**, Харківська державна академія культури, старший викладач кафедри бібліографознавства та інформаційно-бібліографічної діяльності.

Захист відбудеться «21» червня 2013 р. о 16:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.807.04 у Київському національному університеті культури і мистецтв за адресою: 01601, м. Київ, вул. Щорса, 36, ауд. 209.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Київського національного університету культури і мистецтв за адресою: 01601, м. Київ, вул. Щорса, 36.

Автореферат розісланий «21» травня 2013 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради А. В. Литвин

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність теми.** Одним із незамінних складників сучасної системи соціальних комунікацій є книжкова галузь, адже вона забезпечує умови для створення, розповсюдження та використання такого непересічного культурного феномену й універсального комунікаційного засобу, як книга. Саме з розвитком книжкової справи пов'язаний рівень інтелектуальної, культурної, правової та соціально-економічної життєздатності суспільства, досягнення стратегічних цілей демократичного й державницького характеру. Така суспільна значимість галузі обумовлює необхідність вивчення рушійних сил її розвитку в сучасних умовах.

З-поміж усіх факторів, що є визначальними для інноваційного розвитку книжкової справи, важливе місце займає ресурсна база, до якої відносяться кадрові ресурси. Необхідним складником фахової діяльності в книжковій галузі є професійне спілкування, що з позицій комунікативного підходу розглядається як професійна комунікація – соціально й професійно обумовлений процес обміну інформацією і знаннями в контексті трудової, науково-пізнавальної і творчої діяльності представників книжкової галузі. Наявність або відсутність, зміст і рівень фахової комунікації значно впливає на розвиток галузі в цілому, професійний розвиток спеціалістів зокрема, створення професійних спільнот, виникнення взаєморозуміння між фахівцями та ін. Відтак дослідження комунікаційних процесів у книжковій, бібліотечній, інформаційно-бібліографічній, документній, видавничій справі набувають значної актуальності в контексті функціонування книжкової галузі та необхідності вдосконалення управління нею.

Теоретичні й прикладні дослідження проблем комунікації, що є міждисциплінарними, здійснюються соціологами, політологами, економістами, культурологами, психологами, документознавцями, філологами, журналістами й представниками інших суміжних наукових дисциплін. Поряд із загальною теорією комунікації активно вивчаються масова, наукова, професійна, політична, маркетингова та інші спеціальні види комунікації. Однією з найбільш досліджених сфер спеціальної комунікації є комунікація в науковому середовищі. Класичними в цій царині стали праці Д. Белла, М. Вебера, Н. Віннера, У. Гарвея, Р. Гіляревського, Б. Гріффіта, Д. Займана, Г. Ласуелла, Н. Лумана, Г. Маклюена, Г. Мензела, О. Михайлова, Г. Почепцова, Д. Прайса, А. Соколова, А. Чорного, К. Шеннона, У. Шрамма та ін.

Багатоаспектний характер проблеми зумовив її висвітлення в наукових дослідженнях з цілого комплексу суміжних наук – книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства, документознавства, інформатики, теорії наукових комунікацій, наукознавства тощо. Сучасні українські вчені активно досліджують питання наукової та професійної комунікації. Так, теоретичні й практичні аспекти соціальних комунікацій висвітлюють праці В. Ільганаєвої, О. Коновця, В. Різуна, М. Романюка, Г. Рудого, О. Тріщук, Г. Шемаєвої, Т. Ярошенко; фахову комунікацію в книгознавчому середовищі вивчали Т. Ківшар, Г. Ковальчук, В. Маркова, М. Сенченко, М. Тимошик; професійну комунікацію в бібліотечній сфері досліджували І. Давидова, Т. Долбенко, Л. Дубровіна, В. Загуменна, Т. Новальська, О. Онищенко, В. Пашкова, Л. Петрова, М. Слободяник,

А. Чачко; наукова і професійна комунікація у документознавстві знайшла своє відображення в дослідженнях В. Бездрабко, С. Кулешова, Н. Кушнаренко, І. Матяш, Г. Швецової та ін. Значну теоретичну й історичну цінність мають праці Л. Биковського, І. Вовченко, М. Гуменюка, Я. Ісаєвича, І. Калиновича, І. Корнєйчика, Н. Королевич, Ю. Меженка, М. Ясинського та ін.

Проте в зазначених напрямах науково-практичної діяльності переважно розглядалися окремі аспекти фахових комунікацій, що й спричинило потребу узагальнюючого дослідження професійної комунікації як фактора розвитку книжкової галузі, структури й особливостей комунікаційних каналів.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Обраний напрям дослідження пов'язаний з реалізацією Законів України «Про інформацію», «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні» та ін. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до планів наукової роботи Київського національного університету культури і мистецтв та Видавничо-поліграфічного інституту Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут», у рамках цільової комплексної програми науково-дослідної роботи КНУКіМ «Трансформаційні процеси в культурі та мистецтвах України» (державний реєстраційний № 0107U009539), комплексної наукової теми кафедри книгознавства і бібліотекознавства КНУКіМ «Трансформація бібліотечної науки, освіти і професії в демократичній Україні».

**Мета дослідження** – розкрити роль професійної комунікації в розвитку книжкової галузі.

Досягнення поставленої мети визначило такі **завдання**:

– з'ясувати теоретичні засади, понятєвий апарат та ступінь наукової розробленості проблеми;

– дослідити формальні комунікаційні процеси як складову професійної діяльності в книжковій галузі та роль науково-дослідних установ для їхнього функціонування;

– вивчити становлення і розвиток фахової періодики як каналу професійної комунікації, зміст, структурні та функціональні особливості періодичних видань;

– визначити місце неформальних комунікаційних процесів у структурі галузевої професійної комунікації;

– охарактеризувати й порівняти структуру професійних комунікацій у різні періоди розвитку;

– обґрунтувати роль і напрями подальшого розвитку професійної комунікації в книжковій галузі.

*Об'єкт дослідження* – система галузевих професійних комунікацій.

*Предмет дослідження* – професійна комунікація як фактор розвитку книжкової галузі (книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство, видавнича справа), структура й особливості комунікаційних каналів.

**Методи дослідження.** Для досягнення мети використано комплекс дослідницьких методів: загальнонаукові (емпіричні: спостереження, опис; теоретичні: аналіз, синтез, класифікація, систематизація, порівняння, пояснення,

узагальнення) – для визначення стану розробленості наукової проблеми, комплексного вивчення об'єкта і предмета дослідження, встановлення структури формальних і неформальних комунікацій у книжковій галузі; загальноісторичні – для виявлення змін у змісті і формах професійної комунікації в різні періоди розвитку; спеціальні (термінологічний – для вивчення понятєвого апарату; хронологічний, структурно-типологічний, проблемно-тематичний, жанрово-видовий, кількісний, статистичний, контент-аналіз – для багатоаспектного вивчення професійної періодики як основного каналу галузевої комунікації).

**Джерельну базу дослідження** склали фонди Центрального державного історичного архіву в м. Києві, Центрального державного історичного архіву в м. Львові, Державного архіву м. Києва, Державного архіву Вінницької області, неперіодичні та періодичні видання з книгознавства, бібліографознавства, бібліотекознавства, документознавства, видавничої справи України та зарубіжжя. Використано документи з фондів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України, Національної історичної бібліотеки України, НТБ ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «КПІ», Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва, документні зібрання та матеріали Київського національного університету культури і мистецтв, Видавничо-поліграфічного інституту НТУУ «КПІ», Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, Української бібліотечної асоціації, опрацьовано широке коло електронних ресурсів.

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає в тому, що вперше:

– комплексно висвітлено наукові погляди стосовно сутності і функцій професійної комунікації в книжковій галузі;

– узагальнено науковий доробок українських і зарубіжних учених із означеної проблеми;

– вивчено формальні й неформальні фахові комунікаційні процеси, з'ясовано структуру формальних і неформальних комунікаційних каналів у книжковій галузі;

– досліджено чинники, що впливали на фахові комунікаційні процеси в книжковій галузі в різні періоди;

– доведено, що розвиток професійної комунікації значною мірою обумовлений функцією соціального наслідування і спадковості.

Набуло подальший розвиток:

– визначення понять «професійна комунікація» та «професійна комунікація у книжковій галузі»;

– дослідження спеціальних періодичних видань як основного каналу професійної комунікації, особливостей їхнього змісту, структури і жанрів публікацій;

– введення у науковий обіг маловідомих та маловикористовуваних матеріалів, завдяки чому забезпечується конкретизація теоретичного матеріалу фактами з історії книжкової справи;

– визначення напрямів розвитку фахових комунікацій у книжковій галузі.

**Практичне значення одержаних результатів** полягає в тому, що вони призначені для формування цілісної системи сучасних професійних комунікацій у книжковій галузі та для вдосконалення її комплексного вивчення. Основні

положення дисертації розширюють межі наукового обігу періодикою, архівними та неопублікованими матеріалами з досліджуваної проблеми. Матеріали, узагальнення та висновки дисертації можуть бути використані в наукових працях, навчальних, навчально-методичних та професійно-практичних посібниках, у навчальному процесі профільних вищих навчальних закладів. Окремі результати дослідження використовуються кафедрою книгознавства і бібліотекознавства КНУКіМ у викладанні таких навчальних дисциплін, як «Соціальні комунікації», «Бібліотекознавство», «Книгознавство», «Бібліографознавство», «Ділові комунікації в інформаційній сфері» та ін. Подальше впровадження результатів дослідження сприятиме підвищенню ефективності комунікаційної діяльності у книжковій галузі, ширшому застосуванню нових комунікаційних технологій науковцями та фахівцями.

**Особистий внесок здобувача.** Дисертаційне дослідження є самостійно виконаною науковою працею здобувача. Усі положення та висновки, винесені на захист, належать дисертанту.

**Апробація результатів дисертації.** Основні положення, висновки та рекомендації за матеріалами дослідження оприлюднені на міжнародних наукових конференціях «Інноваційна діяльність – стратегічний напрям розвитку наукових бібліотек» (Київ, 2003), «Технологія і техніка друкарства. ДРУК–2004» (Київ, 2004), «Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики» (Київ, 2004–2009, 2011), «Україна в системі міжнародних економічних відносин» (Київ, 2006), «Розвиток бібліотечної науки, освіти, професії в умовах інформатизації суспільства» (Київ, 2007), «Євроінтеграційний вибір України та проблеми макроекономіки» (Дніпропетровськ, 2009); «Формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з психолого-педагогічних питань та освіти: сучасний стан та шляхи розвитку» (Київ, 2010), XV Міжнародній науково-практичній конференції з проблем видавничо-поліграфічної галузі (Київ, 2012), міжнародній науково-практичній конференції «Персонал бібліотеки в системі управління якістю бібліотечно-інформаційної діяльності» (Донецьк, 2012), II Міжнародному форумі «Проблеми розвитку інформаційного суспільства» (Київ, 2010); всеукраїнських науково-практичних конференціях «Культура в сучасному українському суспільстві: стан та проблеми» (Київ, 2008), «Інформаційна та виставкова діяльність в економічному та соціокультурному просторі України» (Київ, 2012); науково-практичних конференціях «Професійний бібліотечний рух: назустріч змінам бібліотечно-інформаційного середовища» (Київ, 2001), «Соціально-культурна сфера: реалії, проблеми, перспективи» (Київ, 2004), «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства» (Львів, 2010); міжвідомчій науково-теоретичній конференції «Ціннісні та системні альтернативи сучасного світу» (Київ, 2008) та ін.

**Публікації.** Основні наукові результати дослідження викладені в 31 публікації авторки, із яких 6 – у наукових фахових виданнях України.

**Структура та обсяг дисертації.** Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (446 бібліографічних записів), чотирьох додатків (у т. ч. 11 таблиць), трьох рисунків. Загальний обсяг дисертації – 272 сторінки, із яких 216 – основного тексту.

## ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, розкрито стан її наукової розробки, вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету та завдання дисертаційного дослідження, визначено його об'єкт і предмет, охарактеризовано методологію дослідження, джерельну базу, розкрито його наукову новизну та практичне значення, подано відомості про апробацію результатів дослідження, інформацію про публікації за темою дисертації.

У **першому розділі – «Теоретичні засади професійної комунікації в книжковій галузі»** – здійснено огляд українських та зарубіжних джерел з теми дисертації, розкрито основні напрями наукових досліджень з означеної проблеми.

У **підрозділі 1.1. – «Понятєвий апарат професійної комунікації»** – висвітлено розвиток досліджень про комунікативну діяльність, здійснено порівняння визначень термінів «комунікація» та «соціальна комунікація» зарубіжними та вітчизняними вченими, розглянуто функції комунікації, з-поміж яких особливе значення для цієї роботи має функція соціального наслідування. Зазначено, що на функції наслідування свого часу наголошував Г. Ласуелл, чия лінійна модель комунікації продовжує активно застосовуватись для вивчення комунікаційних процесів у різних сферах. Дисертант погоджується з визначенням А. Соколова, що соціальні комунікації є просуванням знань у соціальному вимірі, та підтримує думку В. Ільганаєвої про те, що професійні дискурси різних сфер комунікаційної діяльності в суспільстві перетинаються, мають ті ж самі прояви процесів і результатів, оперують подібними поняттями, але наповнюють їх своїм змістом. Окреме місце у вивченні проблем соціальної комунікації займають праці, присвячені документній та книжковій комунікації (Г. Швецова, В. Маркова).

У роботі обґрунтовано, що розвиток досліджень професійної комунікації розпочався з вивчення системи комунікацій у науці, які стали об'єктом спеціального аналізу з 1960-х рр. До цього часу в науковій літературі не існує чіткого розмежування між науковою та професійною комунікацією, їхні визначення, структура та функції мають багато спільного. Так, традиційно, починаючи з праць Г. Мензела, розрізняють формальні комунікаційні процеси, засновані на використанні документів, та неформальні комунікаційні процеси, що взаємодоповнюються. Цей підхід у російському наукознавстві розвинули О. Михайлов, А. Чорний, Р. Гіляревський, його ж застосовано і в цьому дослідженні. Для вивчення документальних каналів комунікації важливе значення мають наукові праці С. Кулешова.

На думку дисертанта, професійна комунікація є специфічною формою групових соціальних відносин, за яких відбувається обмін інформацією та професійна взаємодія фахівців тієї чи іншої сфери діяльності для виконання поставлених науково-виробничих завдань і досягнення необхідних науково-практичних результатів. Наукове вивчення засвідчило, що відсутнє чітке розмежування між суто науковою та виключно професійною комунікацією, оскільки первинні суб'єкти комунікації (вчені та фахівці) тісно пов'язані між собою, працюють в одних і тих самих колективах, беруть участь у спільних заходах, а частина фахівців упродовж 5–10 років своєї професійної діяльності здобувають

науковий ступінь та переходять у ранг науковців, не залишаючи при цьому активної професійної діяльності в галузі.

З'ясовано, що в системі професійних комунікацій попередні методи і засоби взаємодії не витісняються, а доповнюються новими, тому сучасній системі фахових комунікацій притаманна складна структура, у якій використовуються всі канали, створені протягом різних періодів її розвитку. Найбільш дієвим засобом наукової та професійної комунікації вважаються періодичні видання, зокрема журнали (О. Коновець, М. Романюк, Г. Рудий, Л. Снісарчук, Г. Шемаєва, Т. Ярошенко). Водночас сучасні технологічні чинники значно впливають на трансформацію системи фахових комунікацій, коли електронні ресурси інтегрують формальні та неформальні комунікаційні засоби.

У **підрозділі 1.2. – «Наукові погляди на комунікаційні процеси в книжковій галузі»** – охарактеризовано розвиток досліджень у царині різних наук інформаційно-комунікаційного циклу, що розпочалися з 1980-х рр. У контексті означеної проблеми розглянуто професійну комунікацію в книжковій галузі як складний багатокомпонентний процес, що, відповідно до моделі комунікації Г. Ласуелла, об'єднує суб'єкти книжкової, бібліотечної, бібліографічної, документної, видавничої справи та інших споріднених галузей науково-практичної діяльності, а також інформаційні повідомлення, канали, засоби й результати комунікації. Виявлено, що до цього часу проблеми професійної комунікації в книжковій галузі розглядалися дослідниками переважно або в контексті розвитку книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства, документознавства та практичної діяльності в цих сферах, або в контексті вивчення окремих комунікаційних процесів і каналів.

Для дослідження галузевих фахових комунікацій важливими є ґрунтовні праці українських учених, які розглядають наукову й освітню інфраструктуру українського книгознавства та документознавства (В. Бездрабко, Г. Ковальчук, С. Кулешов, М. Слободяник), український книжковий рух (Л. Биковський, Т. Ківшар, М. Сенченко), стан і перспективи українського книговидання й книгорозповсюдження (О. Афанасенко, О. Афонін, В. Медведєва, М. Тимошик), становлення й розвиток українського архівознавства (І. Матяш), життєвий і творчий шлях видатних українських бібліологів (Н. Королевич, Н. Стрішенець) та інші актуальні проблеми.

Значна кількість попередніх досліджень розкриває роль бібліотек в інтеграції всіх комунікативних способів і засобів генерації, зберігання, розповсюдження інформації та поширення знань у суспільстві (І. Давидова, В. Ільганаєва, Л. Петрова). Ґрунтовно вивчалося значення наукової бібліотеки в інформаційній інфраструктурі науки, розроблялися нові моделі бібліотеки в системі наукових комунікацій, а також моделі сучасної бібліотеки як оновленої соціально-комунікаційної системи (Л. Дубровіна, О. Онищенко, М. Слободяник, Г. Шемаєва).

Окремий спектр наукових досліджень присвячено комунікації як важливому складнику формування професіоналізму працівників бібліотечно-інформаційної сфери (Т. Долбенко, В. Загуменна, Т. Новальська, А. Чачко та ін.). Відзначено таку актуальну проблематику, як роль професійних асоціацій у процесі громадського та

професійного управління галуззю, вплив національних бібліотечних асоціацій на розвиток бібліотечної професії (В. Пашкова).

Важливим каналом формування професійної орієнтації більшість дослідників вважали саме систему професійної періодики, тому значне місце в науковому доробку вчених, присвяченому вивченню фахових комунікаційних процесів у книжковій галузі, належить працям про періодичні видання (Л. Бейліс, І. Вовченко, Т. Гринівський, Г. Ковальчук, Н. Королевич, Л. Лазебний, Л. Одинока, Н. Солонська, М. Тарнавська та ін.). Показовим є те, що більшість цих праць стосується або періоду 1920–1930-х рр., або кінця ХХ – початку ХХІ ст., що, власне, і характеризує наступність у розвитку галузевої науки і практики й тих комунікаційних процесів, що відбуваються в науково-професійному середовищі.

У висновках до розділу зазначено, що незважаючи на значну кількість вагомих наукових досліджень і розвідок, присвячених різним аспектам комунікаційної діяльності в книжковій, бібліотечній, бібліографічній, документній та видавничій справі, спеціального вивчення професійної комунікації як фактора розвитку книжкової галузі, структури й особливостей комунікаційних каналів до цього часу не здійснено.

У **другому розділі – «Формальні комунікаційні процеси як складова професійної діяльності у книжковій галузі»** – обґрунтовано, що початком формалізації галузевих комунікаційних процесів можна вважати першу третину ХХ ст., коли в українській науковій думці дослідження в царині теорії та історії книги, бібліографії, окремих напрямів бібліотечної, документної справи та інших споріднених і суміжних наукових дисциплін об’єднувалися загальним поняттям «бібліологія», а провідним теоретиком цього напряму був Л. Биковський.

**Підрозділ 2.1. – «Науково-дослідні установи у формуванні системи галузевої комунікації»** – вміщує аналіз комунікаційної діяльності Державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова», Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (ВБУ, НБУВ), Українського наукового інституту книгознавства (УНІК), Національної парламентської бібліотеки України (НПБ України). Завдяки багатоаспектній діяльності цих установ у першій третині ХХ ст. зароджувались нові напрями досліджень, до наукової роботи залучалися перспективні практики, розширювалися організаційні форми комунікації та співробітництва, існувала база для видання галузевих наукових і професійно-виробничих документів, створювалися умови для підготовки нових кадрів.

Виявлено, що започаткований у 1920-х рр. процес опрацювання теоретичних і практичних питань бібліології характеризувався широким колом поставлених проблем, більшість із яких є актуальною і нині. Проведений аналіз засвідчив активний вплив науково-дослідних інституцій на формування системи фахових бібліологічних комунікацій у першій третині ХХ ст., насамперед через науково-професійні періодичні видання, що ними засновані: «Голос друку» (Книжкова палата та Всеукрвидав), «Книжний вісник», «Бібліотечний журнал», «Бібліотечний збірник», «Журнал бібліотекознавства і бібліографії» (ВБУ), «Бібліологічні вісті» (УНІК), які сприяли поширенню й науковому обговоренню теоретичних і науково-практичних проблем книжкової та бібліотечної справи. Накопичений фахівцями у цей період практичний досвід дав надзвичайно плідний матеріал і для наукових

узагальнень на підставі емпіричних даних, і для перевірки висунутих теоретичних гіпотез.

У період 1930–1960-х рр. діяльність науково-дослідних установ провадилась у жорстких ідеологічних рамках та в умовах адміністративно-командного управління галуззю, що, безумовно, негативно позначилося на функціонуванні системи галузевих професійних комунікацій. З 1960-х рр. спостерігається часткова активізація наукового і професійного спілкування, відновлення теоретичних досліджень, що набуває подальшого поширення у 1970–1980-х рр., особливо в науково-освітньому середовищі. З 1990-х рр. у розвитку формальних професійних комунікацій у книжковій галузі в Україні розпочався новий етап, спричинений впливом багатьох соціально-політичних, економічних, культурних і технологічних чинників. Аналіз комунікаційної діяльності провідних науково-дослідних установ (Книжкової палати України, НБУВ та її Інституту бібліотекознавства, НПБ України) яскраво характеризує функцію наслідування і спадковості, яка виявилась у трансформації принципів діяльності цих та споріднених інституцій порівняно з першою третиною XX ст.

Для сучасного етапу характерним є зростання міжнародного співробітництва й урізноманітнення міжнародної комунікації українських фахівців, заснування корпоративних проектів та консорціумів, формування робочих груп та тимчасових наукових колективів, орієнтованих на вирішення науково-практичних завдань галузі. Все це створює основу для формування і функціонування єдиного комунікативного середовища книжкової галузі. Кожна з цих інституцій має свій друкований фаховий журнал («Вісник Книжкової палати», «Бібліотечний вісник», «Бібліотечна планета»), що є визнаними провідними галузевими виданнями, і це свідчить про сталий розвиток формальних комунікаційних процесів. Водночас зазначено, що формальні фахові комунікації під впливом технологічних змін поступово змінюють свою традиційну форму на електронну: з'являються спеціалізовані веб-сайти і веб-портали, тематичні електронні архіви, повнотекстові банки і бази даних електронних публікацій, курси дистанційного навчання та підвищення кваліфікації тощо.

У **підрозділі 2.2. – «Становлення та розвиток фахової періодики як каналу професійної комунікації»** – розкрито найпотужніший канал формальної професійної комунікації. У хронологічному порядку подано аналіз спеціальної бібліологічної періодики першої третини XX ст., а саме: «Книжные новости» (Одеса, 1909–1912), «Книгарь» (Київ, 1917–1920), «Книга» (Відень, 1921), «Книжка» (Станіславів, 1921–1923), «Книга» (Харків, 1923–1924) «Нова книга» (Харків, 1924–1925), «Радянський книгар» (Харків, 1929–1932) та ін. З'ясовано, що тогочасній фаховій періодиці притаманні повнота, широкі тематичні межі охоплення матеріалу, зручність в одержанні наукової, виробничо-практичної та фактографічної інформації. Поява значної кількості галузевих науково-практичних часописів у першій третині XX ст. відкрила можливість і для публікації результатів фахових наукових досліджень, і для обміну досвідом практичної діяльності.

У роботі на прикладі бібліографознавства та практичної бібліографічної діяльності подано аналіз внеску спеціальної періодики в розвиток галузевої науки і практики. Виявлено активне використання у фахових періодичних виданнях такого

важливого жанру журналістики, як хроніка, що вказує на провідну роль часописів у функціонуванні системи формальних та неформальних процесів наукових і професійних комунікацій між дослідниками та фахівцями книжкової справи, як індивідуалами, так і певними організаційними об'єднаннями. Відділи хроніки у спеціальній періодиці також є важливим джерелом з історії галузевої науки, а їхні матеріали дають змогу отримати нові фактичні відомості про осіб, події та з'ясувати думку очевидців і сучасників.

Зазначено, що серед фахових видань 1930–1980-х рр. насамперед заслуговують на увагу такі, як професійний науково-методичний збірник «Бібліотекознавство і бібліографія» (Харківський державний інститут культури, 1964–1992) та газета «Друг читача» (Київ, 1960–1993). Значним поштовхом до розвитку фахової періодики стало проголошення незалежності України. Одним з найважливіших завдань учені визначили введення до наукового обігу невідомих та малодоступних наукових розвідок своїх попередників, особливо періоду 1920-х рр., а також оприлюднення результатів власних досліджень на нових теоретико-методологічних засадах.

У роботі проаналізовано тематичні та жанрові особливості самостійних фахових часописів («Друкарство», «Книжковий Клуб+», «Книжник review», «Книжковий огляд» та ін.) і видань провідних навчальних закладів у документно-інформаційній сфері (Київського національного університету культури і мистецтв, Харківської державної академії культури, Видавничо-поліграфічного інституту НТУУ «КПІ», Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв). Проте більшість періодичних фахових видань, що були започатковані в 1990-х рр. і зробили помітний внесок у розвиток галузевих професійних комунікацій, з різних причин нині не випускається. Були певні спроби відтворити концепцію окремих часописів у мережевому варіанті, але вони не отримали гідного продовження. Така ситуація, безумовно, негативно впливає на структуру і розвиток професійних комунікацій у книжковій галузі, призводить до розсіювання фахових публікацій в інших джерелах, зниження їхньої якості, оскільки не відбувається якісної оцінки відповідними редколегіями. Отже, дедалі відчутнішою стає потреба створення електронних фахових періодичних видань як незамінного засобу професійної діяльності та комунікації.

У висновках до розділу зазначено, що функціонування формальних комунікаційних процесів у книжковій галузі стало системним у першій третині ХХ ст. і пройшло шлях від створення та активного використання до згортання через соціально-політичні та ідеологічні чинники, а новий плідний етап у розвитку формальної комунікації розпочався з 1990-х рр. під впливом сучасних соціокультурних і технологічних чинників.

У **третьому розділі – «Неформальні комунікаційні процеси в структурі галузевої професійної комунікації»** – обґрунтовано, що система неформальних професійних комунікацій у книжковій галузі почала формуватися з початку ХХ ст. під впливом діяльності професійних товариств, до яких увійшли провідні українські науковці й практики.

У **підрозділі 3.1. – «Наукові товариства та професійні об'єднання у функціонуванні неформальних професійних комунікацій»** – розкрито

комунікаційну роль таких галузевих наукових товариств та професійних об'єднань, як Одеське бібліографічне товариство та його наступник – Українське бібліографічне товариство в Одесі, Бібліографічна комісія при Науковому товаристві ім. Шевченка у Львові, Українське товариство бібліофілів (Львів), Бібліологічний гурток при Українській господарській академії (Подєбради, Чехія), Українське товариство прихильників книги у Празі (Чехія) та ін. Науково-професійний комунікаційний доробок цих товариств знаходить своє відображення, зокрема, на сторінках їхніх фахових часописів – «Известия Одесского библиографического общества» (1911–1916), «Записки Украинского библиографического общества в Одессе» (1928–1930), «Українське книгознавство» (1922), «Книголюб» (1927–1932), «Українська книга» (1937–1943). Свій внесок у розвиток науково-методичних засад бібліотечної справи, професійної освіти та професійних комунікацій зробили і громадські об'єднання, що почали виникати з 1918 р.: Всеукраїнське бібліотечне товариство, бібліотечні об'єднання, ради, гуртки бібліотекарів, бібліотечні бюро тощо.

У зв'язку з об'єктивними суспільно-політичними обставинами з 1930-х рр. неформальна комунікація українських фахівців книжкової галузі в радянській Україні була досить слабкою, оскільки наукові та освітні установи були під жорстким державним контролем, професійних громадських організацій не існувало, отже, система неформальних комунікаційних каналів майже не розвивалася аж до початку 1990-х рр. У дисертації з'ясовано, що в сучасній книжковій галузі України активними комунікаційними суб'єктами є Українська асоціація видавців і книгорозповсюджувачів (УАВК), Українська бібліотечна асоціація (УБА), Асоціація бібліотек України, Українська асоціація працівників бібліотек для дітей та інші професійні об'єднання. Завдяки їхній активній діяльності відбувається і професійне спілкування у національних межах, і включення українських спеціалістів у процеси міжнародної професійної комунікації.

Неформальна комунікація у професійному середовищі книжкової галузі знаходить свій вияв і у діяльності наукових шкіл. Дослідження дає підстави вважати, що науковим товариствам, професійним об'єднанням, асоціаціям належить формуюча, об'єднуюча і творчо-креативна роль у фахових комунікаційних відносинах, що засновані на прагненні до співробітництва, обміну знаннями і прогресивним досвідом. У їхній діяльності знаходить свій яскравий вияв відтворююча функція комунікації, коли неформальне професійне спілкування є не лише процесом обміну інформацією, але й способом спільної творчості.

У **підрозділі 3.2. – «Неформальні комунікаційні відносини у контексті змін соціокультурного середовища»** – наголошено, що важливим засобом професійної комунікації є з'їзди та форуми фахівців, у роботі яких беруть участь науковці, представники освітніх закладів та провідні професіонали галузі. Саме на таких зібраннях формуються колективні ідеї, відбувається консолідація представників професії, узгодження їхніх поглядів, виробляються проекти, плани і програми спільних активних дій. Це знайшло своє відображення в роботі бібліологічних з'їздів першої третини XX ст.: І Всеросійський бібліотечний з'їзд у Санкт-Петербурзі у 1911 р., І і ІІ Всеросійські бібліографічні з'їзди у Москві в 1924 р. і 1926 р., 1-й Всеукраїнський з'їзд бібліотечних працівників у Харкові у 1926 р.,

IV Міжнародний бібліологічний з'їзд у Празі в 1926 р. та ін. Неформальна комунікація також відбувалася на фахових конференціях, нарадах і семінарах, на тематичних виставках, у процесі обміну публікаціями, посередництвом листування та особистих зустрічей.

На сьогодні міжнародні наукові та науково-практичні конференції також є важливим каналом професійної комунікації в галузі, вони навіть посилюють свій вплив у царині неформального спілкування фахівців. Постійними щорічними професійними зібраннями стали «Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества» (1993–2003), «Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса» (2004–2012), «Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: Проблеми науки, освіти та практики» (2004–2011), наукові та науково-практичні конференції, організовані НБУВ, НПБ України, УБА, КНУКіМ та ін. Активізувалася фахова комунікація у форматі виставково-ярмаркової діяльності (Форум видавців у Львові, Київський міжнародний книжковий ярмарок «Книжковий світ», Одеська міжнародна книжкова виставка-ярмарок «Зелена хвиля» та інші), посилюються торговельно-комунікаційні зв'язки видавців та споживачів книжкової продукції (діяльність книжкових клубів).

Поруч із такими традиційними комунікаційними формами набуває розвитку неформальна комунікація засобами Інтернету. Для професійного спілкування все активніше використовуються нові канали: інтернет-конференції, вебінари, блоги, форуми і чати з обговорення фахових питань, відбувається активний діалог за допомогою електронної пошти. Помітною тенденцією сучасних неформальних фахових комунікацій є все більше перенесення їх у соціальні мережі, оскільки активна самоорганізація учасників мережі та розмаїття мережевих сервісів дають змогу ефективно взаємодіяти в такому професійному колі працівникам книжкової та бібліотечно-інформаційної справи. Водночас такі мережеві професійні спільноти мають свої комунікаційні недоліки, пов'язані з організаційною нестабільністю.

У висновках до розділу зазначено, що неформальні канали фахових комунікацій з 1990-х рр. зазнають значної трансформації і, поряд із традиційними, доповнюються тими, що засновані на використанні нових інформаційних технологій та мережевих сервісів.

## ВИСНОВКИ

1. Вивчення проблематики наукових досліджень комунікаційного спрямування та понятєвого апарату засвідчило, що різні аспекти комунікаційних відносин навіть у широкому їх розумінні є відносно новим об'єктом наукового узагальнення, а зміст базових понять комунікації є доволі полісемантичним. Одним із найбільш розроблених напрямів спеціальної комунікації є наукова комунікація, з якої поступово виділяється професійна комунікація, що є специфічною формою групових соціальних відносин, за яких відбувається обмін інформацією та професійна взаємодія фахівців тієї чи іншої сфери діяльності для виконання поставлених науково-виробничих завдань і досягнення необхідних науково-практичних результатів. Професійна комунікація у книжковій галузі є складним

багатокомпонентним процесом, що об'єднує суб'єкти книжкової, бібліотечної, бібліографічної, документної, видавничої справи та інших споріднених галузей науково-практичної діяльності. У структурі професійних комунікаційних відносин органічно поєднані формальні, засновані на документах, та неформальні комунікаційні процеси, які здійснюються з використанням специфічних каналів і засобів обміну інформацією. Аналіз попередніх досліджень виявив, що незважаючи на актуальність проблематики та значну кількість наукових праць, присвячених різним галузевим та функціональним аспектам комунікаційної діяльності, існує потреба ґрунтовнішого вивчення функціонування системи професійних комунікацій у книжковій галузі, структури й особливостей фахових комунікаційних каналів, визначення ролі професійної комунікації в розвитку галузі із застосуванням міждисциплінарного підходу.

2. Становлення професійної комунікації в книжковій галузі відбулося в першій третині XX ст. Значну роль у формуванні системи галузевих фахових комунікацій цього і наступних періодів відіграли створені після революції 1917 року науково-дослідні інституції, що розвивали формальні комунікаційні канали, активно впливали на формування системи фахових комунікацій через науково-дослідну, освітню, просвітницьку діяльність, опублікування результатів досліджень, організацію галузевих конференцій, нарад, виставок, видання фахових часописів, налагодження системи підвищення кваліфікації працівників галузі тощо. 1920-ті рр. для українського книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства стали визначним періодом, коли в Україні були створені оригінальні й прогресивні наукові школи, що розвивали теорію, історію та практику галузевої науки, спираючись на зарубіжний досвід та власні наукові розробки. Система професійних комунікацій у книжковій галузі в першій третині XX ст. пройшла шлях від створення та активного функціонування до згортання через соціально-політичні й ідеологічні чинники.

З'ясовано, що в 1930–1960-х рр. фахова комунікація у книжковій галузі на теренах радянської України була фактично припинена. Аналогічна тенденція, зумовлена економічною кризою в Європі та обмеженими фінансовими можливостями української еміграції, спостерігалась і в українській діаспорі. Отже, у розвитку і науки, і професійних комунікацій, і галузі в цілому відбулось порушення спадковості, оскільки відомі науковці і фахівці були позбавлені можливості продовжувати дослідження, а представники нової генерації вчених лише напрацьовували своє наукове бачення. З 1960-х рр. наукові та комунікаційні процеси відновлюються, у 1970–1980-х рр. вони набувають розвитку, але у формальній комунікації продовжує переважати поширення методики й досвіду практичної діяльності, її зміст та обсяг зазнають значного ідеологічного впливу. Позитивною тенденцією цього періоду є розвиток формальних фахових комунікаційних каналів у науково-освітньому середовищі. Проте загалом система формальних комунікацій у книжковій сфері значно збідніла на засоби й актуальну тематику аж до 1990-х рр., коли розпочався новий етап у розвитку формальної комунікації під впливом сучасних соціокультурних і технологічних чинників.

З 1990-х рр. процеси державотворення, демократизації, розвитку національної ідеї, розбудови інформаційного суспільства та впровадження ринкових механізмів

господарювання активізували фахову комунікацію в національних межах, а також сприяли розширенню міжнародних комунікаційних зв'язків. Аналіз стану сучасної системи професійних комунікацій дав підстави наголосити на функції наслідування і спадковості, яка має досить чітке виявлення: на нових засадах (порівняно з періодом 1930–1980-х рр.) здійснюється діяльність провідних науково-дослідних установ галузі, проте багато функцій цих установ у новітній період визначені розвитком тих принципів, що були покладені в основу їхньої діяльності у першій третині ХХ ст.

3. Відзначено, що ключовим каналом формальної професійної комунікації є комплекс фахових періодичних видань. Засновані за дисциплінарною або галузевою ознакою, вони організовують колективне обговорення актуальних проблем та пошук спільного обґрунтованого рішення, синтезують наукові ідеї та знання, сприяють їх апробації та впровадженню, обміну досвідом, виробленню практичних рекомендацій тощо. Контекстуально фахова періодика віддзеркалює результати колективної науково-професійної діяльності («колективного розуму») у книжковій справі та є одним із важливих засобів формування професійного світогляду, фахової свідомості і професіоналізації працівників, що дає змогу визначити загальні тенденції розвитку галузі, актуалізувати напрями наукових досліджень, застосовувати інноваційні підходи в практичній діяльності, що призводить до інтелектуалізації професії та суспільства загалом.

Дослідження галузевих науково-професійних періодичних видань, заснованих установами й товариствами у першій третині ХХ ст., виявило, що тогочасній фаховій періодиці притаманні повнота, широкі тематичні межі охоплення матеріалу, зручність в одержанні наукової, виробничо-практичної та фактографічної інформації. Часописи класично представляли формальні й неформальні, персональні й групові науково-професійні комунікації у книжковій галузі. В 1990-х рр. у незалежній Україні було засновано нові фахові періодичні видання, у яких активно порушувались актуальні питання галузевої науки та практики, за їхніми публікаціями можна простежити наслідування теоретичних ідей і положень, виявити вплив теорії на вдосконалення практичної діяльності з урахуванням традицій української бібліології першої третини ХХ ст. і ті глобальні зміни, що відбулися у суспільстві, науці, культурі за майже столітній період.

Доведено, що сучасна фахова періодика постійно розширює свою тематику й авторський склад, збільшується кількість публікацій зарубіжних колег та матеріалів, що висвітлюють діяльність міжнародних організацій, оглядів зарубіжних професійних і наукових форумів, книжкових виставок тощо, а українські спеціалісти почали активніше публікуватися у фахових виданнях близького і далекого зарубіжжя, що свідчить про включення українського контенту до системи міжнародних фахових комунікацій.

Результати дослідження засвідчують, що фахові періодичні видання книжкової галузі незалежно від періоду їхнього функціонування мають подібну тематико-типологічну структуру, обумовлену структурою галузевого наукового знання і практичної діяльності, забезпечують поступальний розвиток наукових досліджень і сприяють удосконаленню книжкової, бібліотечної справи, інформаційно-бібліографічної та видавничої діяльності. Сучасна спеціальна

періодика є віддзеркаленням інноваційних процесів, що нині відбуваються в розвитку суспільства, технологій, науки і практики.

4. Доведено, що система неформальних професійних комунікацій у книжковій галузі почала формуватися з початку XX ст. під впливом діяльності наукових об'єднань і професійних товариств, до яких увійшли провідні фахівці. Ці інституції зробили помітний внесок у становлення системи фахових комунікацій і розвиток галузевої науки та практики. Через об'єктивні історико-політичні обставини галузеві професійні комунікації у першій третині XX ст. були територіально розмежовані і паралельно розвивалися на теренах радянської України, західноукраїнських землях та в середовищі української еміграції. У цей період активно використовувались саме неформальні канали: українські фахівці комунікували між собою, зі своїми іноземними колегами на бібліологічних з'їздах, фахових конференціях, нарадах і семінарах, тематичних виставках, у процесі обміну публікаціями, посередництвом листування й особистих зустрічей. З 1930-х рр. неформальна комунікація фахівців книжкової галузі в радянській Україні помітно слабшає, оскільки наукові й освітні установи були під жорстким державним контролем; професійних громадських організацій не існувало, а програми конференцій та нарад чітко відповідали ідеологічним вимогам тих часів. Виявлено, що в комунікативному середовищі книжкової галузі існувала відомча роз'єднаність між працівниками, що спричиняло помітні бар'єри у професійному спілкуванні. У системі неформальних комунікаційних каналів, як і в цілому в професійній комунікаційній системі, не спостерігалося значних змін аж до початку 1990-х рр.

У період незалежності України в галузі створено кілька принципово нових (з огляду на радянські часи) професійних об'єднань, які своїми програмними завданнями наслідують професійні осередки першої третини XX ст. Завдяки активній діяльності цих установ та організацій створена і функціонує система фахових комунікацій у книжковій галузі, представлена формальними й неформальними комунікаційними каналами, відбувається професійне спілкування у національних межах і включення українських спеціалістів у процеси міжнародної професійної комунікації шляхом участі у міжнародних наукових форумах та проектах, організації ділових візитів і професійних зустрічей, реалізації програм професійних обмінів та стажувань, угод про партнерство та ін. Дослідження показало, що міжнародні наукові й науково-практичні конференції є важливим каналом професійної комунікації в галузі, який посилює вплив на неформальне спілкування фахівців.

5. З кінця 1990-х рр. у книжковій галузі все більшого значення набувають електронні засоби та форми науково-професійної взаємодії. Під їхнім впливом відбувається перенесення функціональних акцентів з одних методів і засобів комунікації на інші. Високий рівень інтерактивності та відкритості інформаційних мереж, постійне вдосконалення мережевих сервісів сприяє залученню до професійної комунікації і нефахівців, що додає нові ідеї стосовно розвитку галузевої науково-практичної діяльності. Важливою ресурсною базою формальної комунікації стали репозитарії – відкриті цифрові колекції наукових і професійних документів. Зазнали актуалізації бібліотечні ресурси як інтеграційний фактор науково-професійних комунікаційних зв'язків. Водночас одним із серйозних комунікаційних

бар'єрів до міжнародного професійного середовища є мовний, а розширення меж неформальної комунікації (наприклад, посередництвом блогосфери) збільшує ризик отримання необ'єктивної, недостовірної інформації з низькою цінністю, яка, на перший погляд, видається істинною. Незважаючи на те, що електронна форма журналу не лише виступає вдалою альтернативою своїй друкованій формі, але й починає домінувати в моделях розповсюдження наукової та професійної інформації, у книжковій галузі досі не створено самостійного українського фахового електронного журналу.

6. Доведено, що структуру системи професійних комунікацій у книжковій галузі в період її становлення та розвитку (перша третина XX ст.) утворювали формальні комунікаційні канали (наукові публікації, науково-дослідницька, професійно-виробнича та професійно-методична документація галузевих установ, наукових товариств, громадських об'єднань, фахові періодичні видання, обмін літературою) та неформальні комунікаційні канали (з'їзди, конференції, наради, засідання, виставки, курси підвищення кваліфікації, листування, зустрічі з обміну досвідом). Основним комунікаційним каналом того періоду була професійна періодика.

З 1990-х рр. починається період трансформації системи професійної комунікації. Система традиційних каналів (формальні – наукові публікації, науково-дослідницька, професійно-виробнича та професійно-методична документація галузевих установ, громадських об'єднань, фахові періодичні видання, обмін літературою – та неформальні комунікаційні канали – форуми, конференції, виставки, курси підвищення кваліфікації, фокус-семінари, майстер-класи, листування, зустрічі з обміну досвідом) диверсифікується за рахунок нових. З'явилися нові спеціалізовані видання та їхні електронні аналоги, створюються електронні репозитарії та публікації у форматі «відкритого доступу», розширюється співробітництво фахівців у межах досліджень за грантами й міжвідомчими проектами та ін. Із традиційних комунікаційних каналів сучасного періоду найбільш важливими й поширеними є професійна періодика та фахові конференції.

Наголошено, що сучасна система професійних комунікацій у книжковій галузі має складну структуру, у якій наявні та використовуються всі канали, створені протягом різних періодів її розвитку, а фахова інформація має нелінійну організацію та багатовимірне подання. Нові мережеві сервіси глобальних інформаційних систем обумовлюють поступове наближення фахових комунікацій до рівня масової комунікації. Зазначено, що професійні комунікації залишатимуться впливовим фактором розвитку книжкової галузі, адже саме вони створюють механізми передання наукових знань та професійних навиків і досвіду, сприяють формуванню фахової самосвідомості та комунікативної культури спеціалістів, створюють умови їхній фаховій самоорганізації та самореалізації.

Розгляд напрямів подальшого розвитку професійної комунікації у книжковій галузі дав підстави стверджувати, що вона й надалі буде зазнавати відчутного впливу технологічних змін та інформаційної глобалізації. Ті відмінності, що відділяли міжособистісну комунікацію від масової, ставатимуть ще більш розмитими, тому вибірковість та адресність комунікаційних каналів (аксіальна комунікація), на що вказували дослідники у 1960–1970-х рр., зазнають поступової

трансформації у відкритість для широкого загалу (ретіальна комунікація). Завдяки новим комунікаційним засобам процеси групового аналізу й синтезу інформації будуть прискорюватися, що позитивно вплине на розвиток галузевої наукової та професійної діяльності, підвищить її інноваційність. Для прогнозування й вибору напрямів розвитку фахових комунікацій у книжковій галузі й удосконалення структури комунікаційних каналів необхідно систематично здійснювати їхній моніторинг та оцінку ефективності. Потребує подальшого розроблення їхня класифікація.

## СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

### Публікації у наукових фахових виданнях


1. Сошинська В. Є. Дослідження вітчизняної спеціальної періодики: історіографія питання / В. Є. Сошинська // Питання культурології : зб. наук. праць / КНУКіМ. – К., 2003. – Вип. 19. – С. 104–112.
2. Сошинська В. Інноваційний досвід бібліотек на сторінках української фахової періодики / В. Є. Сошинська // Наукові праці НБУ ім. В. І. Вернадського. – К., 2004. – Вип. 13. – С. 460–470.
3. Сошинська В. «Хроніка» на сторінках фахової періодики першої половини XX ст. (огляд публікацій) / В. Сошинська // Вісн. Кн. палати. – 2004. – № 7. – С. 50–52.
4. Сошинська В. Основні канали професійної комунікації в документно-інформаційній сфері / В. Сошинська // Вісн. Кн. палати. – 2006. – № 9. – С. 30–32.
5. Сошинська В. Діяльність книжкових клубів як засіб торговельної комунікації видавництва і читача / В. Сошинська, С. Іваненко // Вісн. Кн. палати. – 2010. – № 3. – С. 17–22.
6. Сошинська В. Трансформація каналів професійної комунікації в документно-інформаційній сфері / В. Сошинська // Вісн. Кн. палати. – 2012. – № 6. – С. 16–19.


### Опубліковані праці апробаційного характеру


7. Сошинська В. Є. Міжнародні зв’язки українських бібліотек на поч. 20-х років XX ст. (за матеріалами журналу «Бібліологічні вісті») / В. Є. Сошинська // Бібліотека у демократичному суспільстві : зб. матеріалів Міжнар. наук. конф., м. Київ, 21–23 листоп. 1995 р. – К., 1995. – С. 180–183.
8. Сошинська В. Є. Спеціальна українська періодика першої третини XX століття: історичні передумови виникнення та загальна характеристика / В. Є. Сошинська // Бібліографознавство: теорія і практика : зб. наук. пр. / М-во культури і мистецтв України, НПБ України, КДІК ; редкол.: В. С. Бабич (голов. ред.) та ін. – К., 1997. – С. 111–120.
9. Сошинська В. Є. Українська фахова періодика : історія та сучасність / В. Є. Сошинська // Публічні бібліотеки: сучасність і майбутнє : зб. ст. до міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 25–26 верес. 1997 р. – К., 1997. – С. 181–187.
10. Сошинська В. Є. Роль спеціальних періодичних видань як історичного джерела / В. Є. Сошинська // Публічні бібліотеки: сучасність і майбутнє : зб. ст. міжнар. наук.-практ. конф. – 2-е вид., перероб. та допов. – К., 1998. – С. 126–133.

11. Сошинська В. Є. До питання про фахову електронну періодику / В. Є. Сошинська // Професійний бібліотечний рух: назустріч змінам бібліотечно-інформаційного середовища : зб. ст. наук.-практ. конф. – К., 2001. – С. 88–90.

12. Сошинська В. Є. Фахова періодика як складник в системі інформаційних видань / В. Є. Сошинська // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 25–26 трав. 2004 р. – К., 2004. – С. 51–55.

13. Сошинська В. Є. Канали професійної комунікації у бібліотечному середовищі першої третини XX століття / В. Є. Сошинська // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 17–18 трав. 2005 р. – К., 2005. – Ч. 1. – С. 107–109.

14. Сошинська В. Є. Роль професійних об'єднань у комунікаційних відносинах фахівців документно-інформаційної сфери / В. Є. Сошинська // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 16–18 трав. 2006 р. – К., 2006. – С. 79–80.

15. Сошинська В. Є. Неформальні професійні комунікації у документно-інформаційній сфері / В. Є. Сошинська // Розвиток бібліотечної науки, освіти, професії в умовах інформатизації суспільства : тези міжнар. наук.-практ. конф. – К., 2007. – С. 92–94.

16. Сошинська В. Є. Комунікаційні функції Міжнародної Асоціації Видавців / В. Є. Сошинська // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : матеріали V міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 20–22 трав. 2008 р. – К., 2008. – С. 228–229.

17. Сошинська В. Статистика друку як інформаційне джерело про розвиток книговидавничої галузі / В. Сошинська // Дослідження світової політики : зб. наук. пр. / Ін-т світ. екон. і міжнар. відносин НАН України. – К., 2009. – Вип. 49. – С. 122–127.

18. Сошинська В. Є. Спеціалізоване науково-професійне видання: особливості онлайнового доступу / В. Є. Сошинська // II Міжнародний форум «Проблеми розвитку інформаційного суспільства», м. Київ, 12–15 жовт. 2010 р. / Асоц. «Інформаціо-Консорціум», УкрІНТЕІ. – К., 2010. – Ч. І. – С. 79–82.

19. Сошинська В. Є. Професійна комунікація видавців в інтернет-середовищі / В. Є. Сошинська // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 17–19 трав. 2011 р. – К., 2011. – С. 126–128.

20. Сошинська В. Є. Роль збірника наукових праць «Технологія і техніка друкарства» у системі науково-професійної комунікації / В. Є. Сошинська // Технологія і техніка друкарства = Technology and technique of typography : зб. наук. пр. / НТУУ «КПІ», ВПІ. – К., 2012. – Вип. 1. – С. 183–189.

21. Сошинська В. Сучасні тенденції розвитку професійних комунікацій / В. Сошинська // XV Міжнародна науково-практична конференція з проблем видавничо-поліграфічної галузі : тези доп., м. Київ, 21 березня 2012 р. / ПрАТ

«Український науково-дослідний інститут спеціальних видів друку» корпоративне підприємство ДАК «Укрвидавполіграфія». – К., 2012. – С. 76–78.

22. Сошинська В. Є. Комунікація у документно-інформаційній сфері: порівняльний аналіз / В. Є. Сошинська // Персонал бібліотеки в системі управління якістю бібліотечно-інформаційної діяльності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Донецьк, 18–19 жовт. 2012 р. / Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, Наук. б-ка. – Донецьк, 2012. – С. 166–168.

## АНОТАЦІЯ

**Сошинська В. Є. Професійна комунікація як фактор розвитку книжкової галузі. – Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій зі спеціальності 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство. – Київський національний університет культури і мистецтв, Міністерство культури України, Київ, 2013.

Дисертацію присвячено вивченню професійної комунікації як фактора розвитку книжкової галузі. Висвітлено стан українських та зарубіжних досліджень професійної комунікації, понятєвий апарат, сутність формальних та неформальних комунікаційних процесів. Подано визначення дисертантом термінів «професійна комунікація» та «професійна комунікація у книжковій галузі».

Розглянуто внесок науково-дослідних установ у формування системи галузевої комунікації, становлення й розвиток фахової періодики як основного каналу професійної комунікації. Обґрунтовано вплив наукових товариств та професійних об’єднань на функціонування неформальних професійних комунікацій, значну увагу приділено трансформації неформальних комунікаційних відносин у контексті змін соціокультурного середовища. Результати дослідження виявили системну взаємодію окремих каналів фахових комунікацій у книжковій галузі, вони сприятимуть підвищенню ефективності професійної комунікаційної діяльності, ширшому застосуванню нових комунікаційних технологій.

**Ключові слова:** професійна комунікація, книжкова галузь, формальні комунікаційні процеси, неформальні комунікаційні процеси, професійна періодика.

## АННОТАЦИЯ

**Сошинская В. Е. Профессиональная коммуникация как фактор развития книжной отрасли. – Рукопись.**

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по социальным коммуникациям, специальность 27.00.03 – книговедение, библиотековедение, библиографоведение. – Киевский национальный университет культуры и искусств, Министерство культуры Украины, Киев, 2013.

Диссертация посвящена изучению профессиональной коммуникации как фактора развития книжной отрасли. Отражено состояние отечественных и зарубежных исследований профессиональной коммуникации, терминологический аппарат, содержание формальных и неформальных коммуникационных процессов. Сформулированы авторские определения «профессиональная коммуникация» и «профессиональная коммуникация в книжной отрасли».

В работе впервые проведено комплексное исследование научных подходов к изучению сущности и функций профессиональной коммуникации в книжной отрасли, обобщены научные взгляды украинских и зарубежных ученых по данной проблеме. Изучены формальные и неформальные коммуникационные процессы, определена структура формальных и неформальных коммуникационных каналов в книжной отрасли. Раскрыты факторы, которые оказывали влияние на профессиональные коммуникационные процессы в книжной отрасли в разные периоды. Доказано, что развитие профессиональной коммуникации в значительной степени обосновано функцией социальной преемственности и наследственности.

Обосновано, что становление и развитие профессиональной коммуникации в книжной отрасли относится к первой трети XX в. Под влиянием объективных историко-политических условий профессиональная коммуникация в этот период параллельно развивалась на территории советской Украины, западноукраинских землях и в среде украинской эмиграции. В 1930–1960-х гг. профессиональная коммуникация в книжной отрасли фактически приостановила свое развитие, но с 1960-х гг. научные и коммуникационные процессы в отрасли возобновляются, в 1970-1980-х гг. развиваются, в формальной коммуникации преобладают методика и опыт практической деятельности, а способы и содержание коммуникационной деятельности испытывают идеологическое влияние. В 1990-х гг. социокультурные и технологические факторы обуславливают начало нового этапа в развитии формальной коммуникации в книжной отрасли.

В работе рассмотрен вклад научно-исследовательских учреждений в формирование системы отраслевой коммуникации, изучено становление и развитие специальной периодики как основного канала профессиональной коммуникации. Исследование специальных периодических изданий раскрывает их содержание, структуру и жанры публикаций. Введено в научный оборот малоизвестные и малоиспользованные материалы, что дополняет теоретический материал фактами по истории книжного дела. Обосновано, что отраслевые периодические издания вне зависимости от периода функционирования имеют похожую тематико-типологическую структуру, обеспечивают поступательное развитие научных исследований и совершенствуют профессиональные коммуникационные процессы.

В диссертации обосновано влияние научных обществ и профессиональных объединений на функционирование неформальных профессиональных коммуникаций, значительное внимание уделяется развитию неформальных коммуникационных отношений в контексте преобразований социокультурной среды. Исследование показало, что с 1930-х гг. неформальная коммуникация в книжной отрасли заметно слабеет, что привело к ведомственной разобщенности между специалистами и замедлению развития системы неформальных коммуникаций. Они возобновляются в период независимости Украины, когда в отрасли было основано несколько новых профессиональных объединений, которые по своим программным задачам подобны профессиональным объединениям первой трети XX в.

С конца 1990-х гг. в книжной отрасли большое значение приобретают электронные способы и формы научно-профессионального взаимодействия, под их влиянием происходит перенос функциональных акцентов с одних методов и

способов коммуникации на другие. Электронная форма журнала начинает доминировать в моделях распространения научной и профессиональной информации, но в книжной отрасли до сих пор не создан самостоятельный украинский профессиональный электронный журнал. Таким образом, с 1990-х гг. начинается период трансформации системы профессиональной коммуникации в книжной отрасли. В настоящее время система имеет сложную структуру, в которой используются все каналы, созданные в разные периоды ее развития. Впоследствии профессиональная коммуникация в книжной отрасли будет подвергаться влиянию технологических изменений и информационной глобализации.

**Ключевые слова:** профессиональная коммуникация, книжная отрасль, формальные коммуникационные процессы, неформальные коммуникационные процессы, профессиональная периодика.

## SUMMARY

**Soshynska V. Y. Professional Communication as a Factor for the Book Field Development. – Manuscript.**

Thesis for the scientific degree of Candidate of Social Communications on specialty 27.00.03 – Book Science, Library Science, Bibliographic Science. – Kyiv National University of Culture and the Arts, Ministry of Culture of Ukraine, Kyiv, 2013.

Thesis studies professional communication as a factor for the book field (book science, library science, bibliographic science and publishing) development. It depicts the national and international professional communication studies, terminology, and the nature of formal and informal communication processes. The author provides definitions of «professional communication» and «professional communication in the book field».

Author describes and summarizes the contribution of research institutions in the formation of the professional communication system in the book field and the formation and development of professional periodicals as the main channel of professional communication. Dissertation studies the impact of scientific societies and professional associations on informal professional communications; the transformation of informal communication relationships in the context of socio-cultural changes. The research results show a system interaction of individual channels of professional communication in the book field and contribute to improving the communication activities efficiency and the wider use of new communication technologies.

**Key words:** professional communication, book field, formal communication processes, informal communication processes, professional periodicals.